Beeld Mooriaantje

Dit beeld van brons met als titel Mooriaantje is in 1962 gemaakt door beeldhouwer Gerard van der Leeden. Het is in opdracht gemaakt ter verbeelding van de kleuterschool ’t Mooriaantje aan de Rietvinkkade in Wormer. Op die locatie staat nu het wooncomplex ‘Het Mooriaantje’. Op verzoek van de bewoners is het beeld teruggeplaatst op bijna de oude locatie.

Het beelde is het eerste kunstwerk in de openbare ruimte in Wormer en dat maakt dat het een bijzondere status heeft en van groot cultuurhistorisch belang is voor gemeente Wormerland.

De naam Mooriaantje kan echter inmiddels niet alleen als onschuldig worden gezien, maar ook als stereotyperend. De gemeente wil recht doen aan het cultuurhistorisch belang van het beeld, het verzoek van bewoners van het wooncomplex, maar ook aan de koloniale context van de term.

Hieronder leest u meer over de geschiedenis van dit kunstwerk en de achtergronden van de term Moriaan.

Over de terugplaatsing

In 2025 vroeg een bewoner van wooncomplex Het Mooriaantje aan de gemeente Wormerland om het beeld Mooriaantje terug te plaatsen op 'zijn oude plekje'. Op deze locatie stond vroeger kleuterschool ’t Mooriaantje. Daar werd het beeld in 1962 op het schoolplein geplaatst. De school is inmiddels verdwenen.

De bewoner gaf aan dat het toepasselijk zou zijn als het beeld in de binnentuin van het wooncomplex ‘teruggeplaatst’ zou worden. En hij vond het zonde dat het op de gemeentewerf stond en wilde met respect voor de beeldhouwer zich inzetten voor het terugplaatsen van het beeld.

Vanwege het verzoek nodigt een ambtenaar van de gemeente -mede op basis van auteursrecht- de beeldhouwer van het beeld *Mooriaantje* uit om samen een bezoek te brengen aan de voorgestelde locatie. Tijdens dit bezoek blijkt dat ook andere bewoners de wens delen dat het beeld teruggeplaatst wordt. De kleuterschool en het beeld zitten nog volop in het geheugen van de bewoners.

Een van de bewoners heeft zelfs een foto van de oude school met het beeld in haar huis staan. Het *Mooriaantje* herinnert aan de verdwenen kleuterschool waar heel wat Wormernezen een deel van hun jeugd hebben doorgebracht.

De beeldhouwer gaat akkoord met de nieuwe semi-openbare locatie: ‘Ik vind het prima dat het hier op de overdekte binnenplaats wordt geplaatst. Helemaal prima als je bedenkt dat het nu op de gemeentewerf staat.’ En hij waardeert het bovendien dat de bewoners zich inzetten om het beeld opnieuw te plaatsen.

Gemeente Wormerland heeft zich vervolgens verder verdiept en nagedacht over het terugplaatsen van *Mooriaantje*. Het beeldje was het eerste kunstwerk in de openbare ruimte in Wormer en dat maakt dat het een bijzondere status heeft en van groot cultuurhistorisch belang is voor gemeente Wormerland. De naam *Mooriaantje* kan inmiddels echter niet alleen als onschuldig worden gezien, maar ook als stereotyperend. De gemeente wil recht doen aan het cultuurhistorisch belang van het beeld, het verzoek van bewoners van het complex, maar ook aan de koloniale context van de term. Daarom is de voorwaarde gesteld dat het beeld alleen met uitgebreide tekst en uitleg geplaatst mag worden.

Hieronder kunt u verder lezen over de geschiedenis van het beeld en de achtergronden van de term Moriaan/Mooriaantje.

De geschiedenis van het beeld Mooriaantje

Kleuterschool ‘t Mooriaantje

In 1962 opende een nieuwe kleuterschool aan de Rietvinkkade in Wormer haar deuren. Voor de naamgeving van de school was een prijsvraag uitgeschreven, die werd gewonnen door de toen 6-jarige Marjon Brouwer: zij kwam met ‘t Mooriaantje. Mogelijk was ze geïnspireerd door de namen van de cacaofabriek en de kroeg, in combinatie met het ook in die tijd nog heel populaire kinderliedje ‘Moriaantje zo zwart als roet’. Een samensmelting van de wereld van Wormer en die van een kleuter. De term Moriaan werd toen met dubbel ‘o’ geschreven. Het is niet bekend waarom, maar zo wordt het wel in alle officiële papieren gespeld. Voor haar winnende inzending ontving Marjon een lepeltje met het wapen van Wormer erop, voorzien van de inscriptie ‘Opening kleuterschool’ (1).

De nieuwe naam vroeg ook om een verbeelding. Kunst in de openbare ruimte kende Wormer nog niet, daar zou op het schoolplein van de nieuwe school dan

een eerste begin mee worden gemaakt.

Opdracht

De toen jonge beeldhouwer Gerard van der Leeden uit Bergen werd door de toenmalige gemeente Wormer en architect C. Keesman benaderd om een aantal ontwerpen voor een *Mooriaantje* aan te leveren. Over de reden dat deze beeldhouwer is benaderd zegt Van der Leeden in een interview: Bij de bouw van het schooltje was ingenieur Keesman betrokken. Ik was op zeer goede voet met meneer Keesman. Ik was ermee bevriend. Het zou mij niet verbazen dat de opdracht via hem is gegaan. Ik denk dat hij het aangekaart heeft.’ Maar het is voor Van der Leeden ten tijde van het interview in 2025 -toen met een leeftijd van 90 jaar- te lang geleden om het precies te weten.

Beeldhouwer Gerard van der Leeden

Gerard Van der Leeden (Hengelo, 1935) volgde een kunstopleiding in Enschede, waarna hij naar Amsterdam verhuisde. Tijdens een van zijn fietstochten door Noord-Holland vond hij in 1959 een huisje in Bergen, waar hij sindsdien woont. Gerard van der Leeden was actief in meerdere kunstadviescommissies en daarnaast startte hij met zijn zoon Jeroen de Academie Deukalioon.

Voor al zijn verdiensten werd Van der Leeden in 2017 benoemd tot Ridder in Orde van Oranje - Nassau (2) en ontving hij in 2022 de Muzepenning van de gemeente Bergen (3). Bekende werken van hem zijn het vissersmonument op Urk (4) en het beeld van Hannie Schaft als koerierster (5) in Haarlem. Het *Mooriaantje* is een van zijn vroege werken.

Het beeld Mooriaantje

Van der Leeden presenteerde minstens drie verschillende ontwerpen voor het beeldje en het gemeentebestuur van Wormer boog zich erover, onder leiding van de burgemeester zelf. Het eerste kunstwerk in de openbare ruimte van het dorp werd op het hoogste niveau afgehandeld. En er is ook nog wel wat over gediscussieerd. Het gekozen beeldje is naakt, maar heeft geen geslachtskenmerken.

Het Parool en het Algemeen Dagblad (AD) besteedden in 1962 aandacht aan dit fenomeen. In het AD is Van der Leeden als volgt geciteerd: 'Ik ben blij dat het gemeentebestuur dit ontwerp aannam. Ik maakte eerst twee ontwerpen van een

meisje met een rokje aan. Ten slotte aanvaardde men het naakte Moriaantje, echter met de voorwaarde dat niet duidelijk zou worden aangegeven van welk geslacht het stenen wezentje zou zijn.’’ En het artikel sluit af: ‘Burgemeester Loggers zei hiertoe inderdaad opdracht te hebben gegeven. Hij was bang dat een jongetje stellig te geprononceerd zou zijn voor een aantal mensen (6).

De locatie van 1962 tot en met vandaag

Het beeld Mooriaantje is links op de afbeelding te zien op het schoolplein van de oude kleuterschool 't Mooriaantje.

Het gekozen beeld is in 1962 geplaatst op het schoolplein van kleuterschool ‘t Mooriaantje. Tot de school in 1997 werd gesloopt. Na de sloop van de school stond *Mooriaantje* zonder armen, als een ‘*Venus van Milo’*, op de gemeentewerf van de gemeente die ondertussen Wormerland was gaan heten. Van dit eenzame lot werd het gered door Lizzy Heistek, toenmalig directeur van openbare basisschool De Eendragt, die het adopteerde namens het nieuwe schoolgebouw aan de Zandweg. De beeldhouwer repareerde zijn schepping persoonlijk en sinds de opening van De Eendragt op 26 april 2007 stond het beeld daar op het speelplein (7).

Toen het plein van de school in 2023 toe was aan een vernieuwing, verdween *Mooriaantje* opnieuw naar de gemeentewerf (8).

Terug op de oude plek

Zoals u in de inleiding heeft kunnen lezen was de wens van bewoners van het wooncomplex ‘het Mooriaantje’, om het beeld terug op deze oude plek te plaatsen. Daar staat het beeld nu.

De oorsprong van de term Moriaan

Moriaan wordt gelinkt aan de term Moor en Moren. De term Moor is een term uit de late oudheid en de middeleeuwen van West-Europa dat gebruikt werd om donkere Noord-Afrikanen van Arabische en/of Berberse afkomst aan te duiden. De term Moor is waarschijnlijk afgeleid van de Latijnse naam ‘Mauri’ en het laat-Griekse ‘Mauroi’, dat beide ‘donkere’ betekent. Het was een raciale aanduiding voor mensen met een donkere huidskleur. (9)

De term Moriaan in Nederland

De naam Moriaan is in Nederland al voor 1200 in gebruik. Het oudste bakstenen huis in ’s Hertogenbosch (vermoedelijk ook het oudste bakstenen huis van Nederland) heet ‘De Moriaan’. Ook andere gebouwen werden ‘De Moriaan’ of ‘Het Moriaanshoofd’ genoemd. Dit ging voornamelijk om herbergen, maar bijvoorbeeld ook apotheken. Als verwijzing naar mensen uit verre landen en medicijnen uit exotische oorden (10). Hier komen ook de bekende ‘gapers’ vandaan, die sinds de late middeleeuwen aan de gevel van apotheken hingen (11). Vanuit de herbergen (en wellicht de apotheken) ontstonden waarschijnlijk ook achternamen als ‘Moriaan’, ‘Morriën’ en ‘De Moor’.

De term Moriaan in de Zaanstreek

Ook in de Zaanstreek zien we de term in deze periode steeds vaker voorkomen. Zo kennen we de achternaam ‘Moerjaen’. Het was een Symen Moerjaen die in het jaar 1585 in het dorpshart van Wormer, vlak naast de kerk, zijn ‘Herberg het Moriaanshoofd’ begon, naar verluidt genoemd naar zijn familiewapen. Die kroeg kan nog steeds worden bezocht en is daarmee het oudste bestaande Zaanse bedrijf (12).

Zo kende ook de Zaandamse Zuiddijk een drukbezochte kroeg ‘Het Moriaanshoofd’ (13) (waar vaak molens en ander onroerend goed werden geveild). Net als elders hingen in de contreien donkere gapers aan de apotheken (een moderne versie nog in de vorige eeuw in de Klauwershoek (14)), en ook andere bedrijven gingen *moriaan* heten, hetzij naar de naam van de eerste eigenaar, hetzij uit hang naar verre oorden – wie zal het zeggen.

De Zaanstreek kende een aantal molens met die naam (15). In Westzaan (of misschien meer noordelijk in Wormerveer) stond voor 1803 de verder onbekende ‘Zaagmolen van Moeriaan’, in West-Zaandam ‘De Zwarte Moriaan’ (die ook ‘De Preeker’ heette omdat predikant Claes Claesz Stoffelsz enige tijd eigenaar was) en in Wormer dus in elk geval van vóór 1654 tot aan de sloop in het voorjaar van 1896 oliemolen ‘De Moriaan’. Op de plek daarvan werd een gelijknamig pakhuis gebouwd, waarin de firma Wessanen in 1921 een cacaofabriekje begon. Dat groeide uit tot het internationale bedrijf dat er nog steeds staat. De bekende Zaandijker molen ‘De Koperslager’, die in de zomer van 1964 jammerlijk verbrandde, was vanaf 1685 ruim een halve eeuw eigendom van een Dirck Sijmonsz Moeriaen (17).

Blijkbaar had Moriaan in deze periode een positieve connotatie, aantrekkelijk genoeg om als naam van je bedrijf in te zetten. Het woord lijkt geen racistische bijbedoeling te hebben. Een koloniale bijklank is er zeker wel, gezien de associatie met ‘wild en seksueel ongeremd’. Niet voor niets werden zwarte figuren vaak, en zelfs nog in monumenten voor de afschaffing van de slavernij, naakt afgebeeld, gespierd en woest aantrekkelijk – alsof het een reclame voor marktwaar betreft. Dat juist een cacaofabriek de naam ‘Moriaan’ heeft, maakt de associatie met Afrika en/of Suriname alleen maar sterker.

Het kleuterliedje Moriaantje

Het figuur uit het kleuterliedje stamt uit een kinderboek dat in 1845 verscheen. Het is afgeleid van het Duitse ‘Der Struwwelpeter’, dat in Nederland vertaald werd als ‘Piet de Smeerpoets’. In het vers ‘De geschiedenis van de zwarte jongens’ schrijft arts en schrijver Heinrich Hoffman (1809-1894) over drie jongens die een zwarte jongen uitlachen om zijn huidskleur, waarop ze door ‘de grote Nicolaas’ in een pot met inkt worden gegooid, om vervolgens zelf aan den lijve te ondervinden wat racisme met een mens doet (18). In die context is acceptatie en tolerantie de bedoeling (19).

De volledige tekst is (20):

Een moriaan, zoo zwart als roet.

Ging eenmaal wand'len, zonder hoed;

De zon, die scheen hem op zijn' bol,

Daarom nam hij een parasol.

Daar kwam ook Frits naar dezen kant,

En hield een vlagjen in de hand;

Toen kwam de kleine Jan ter steê,

Die bragt een' lekkre kraak'ling meê.

En eind'lijk kwam de kleine Klaas,

Dat was een regte hoepelbaas.

Het drietal jongens lachte luid

Het hoedenlooze moortjen uit,

En spotte met zijn zwarte huid.

Daar kwam de groote Nik'laas aan,

Die had een' inkt pot voor zich staan,

Zoo groot, ja, grooter dan de maan.

Hij sprak: ‘Komt kind'ren, hoort mij aan,

En laat dien moor met vrede gaan!

Het is zijn schuld toch waarlijk niet.’

Dat hij zoo zwart als steenkool ziet’

Maar kleine Frits en Jan en Klaas.

Die hoorden niet naar Nikolaas;

De jongens spotten lustig door

Met onzen armen zwarten moor.

Toen werd de groote Nik'laas kwaad;

Gij kunt het zien op deze plaat;

Hij pakte fluks de jongens op,

En smeet ze toen, hals over kop,

In de inktpot neêr, in 't zwarte sop.

Eerst hoepel-Klaas, toen kraak'ling-Jan.

En eind'lijk ook de vlaggeman;

Die stelde vrees'lijk zich te weêr,

En riep om hulp wel twintig keer,

Maar toch moest Frits, de schreeuwersbaas,

Ook in den pot van Nikolaas.

Hier gaan ze, zwarter nog dan roet,

En dan het moortjen zonder hoed.

In 't zonlicht stapt de brave moor

De zwart geverwde knapen voor.

't Was enkel door hun stout gespot,

Dus, lieve kindren! spot toch niet,

Als gij iets vreemds aan and'ren ziet.

Een versie hiervan werd tijdens het touwtjespringen gezongen en er was zowel een vrouwelijke als mannelijke versie:

Moriaantje zo zwart als roet

Ging eens wand’len zonder hoed

Maar de zon scheen op zijn bolletje

Daarom droeg hij een parasolletje (21)

De betekenis in 2026

In 2026 wordt de term Moriaan als ‘(verouderd) persoon met een zwarte huid’ (22) beschreven. Met verouderd wordt bedoeld ‘niet meer van nu’. Ook het liedje kan – met de kennis van nu- niet anders gezien worden als een liedje waar kinderen en volwassenen mee gepest kunnen worden op grond van hun kleur. De term wordt gezien als een stereotype, racistisch, kleinerend en een karikatuur. Dat het beeldje naakt is, maakt de koloniale connotatie alleen maar groter.

Dit is echter niet hoe de beeldhouwer en de bewoners ernaar kijken. De bewoner en initiatiefnemer van de terugplaatsing zegt: 'Het is gemaakt voor de kleuterschool. Het gaat over kinderen en is onbevangen. Zo heb ik het ook altijd begrepen’.

Bronnenlijst

1. https://www.europeana.eu/nl/item/2021631/afbeelding_69327d23_d4c7_41ea_a1c1_5
2. https://www.facebook.com/290983954386684/photos/zes-inwoners-van-de-gemeente-bergen-zijn-vanmorgen-met-de-lintjesregen-koninklij/825885934229814/?locale=ms_MY&_rdr
3. https://www.rodi.nl/bergen/294996/muzepenning-voor-gerard-van-der-leeden-uit-bergen
4. https://nl.wikipedia.org/wiki/Urker_vissersmonument
5. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Verzetsstrijdster_Freddy_Oversteegen_(zus_v HlmNHA_54013162.jpg
6. Het Parool » 22 okt 1962 - Art. 142 | Delpher
7. https://www.europeana.eu/nl/item/2021631/afbeelding_69327d23_d4c7_41ea_a1c1_5
8. https://bridgingcultures--muslimjourneys-org.translate.goog/items/show/218?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=nl&_x_tr_hl=nl&_x_tr_pto=s
9. Zie bijvoorbeeld https://histvermaassluis.nl/bezienswaardigheden/een-moriaan-als-logo/

10. https://erfgoedstem.nl/de-gaper-een-typisch-nederlands-uithangteken-voor-de-farmacie/
11. https://www.deorkaan.nl/de-oudste-bedrijven-van-de-zaanstreek-deel-1-1585-1799/
12. https://www.deorkaan.nl/de-geveltoerist-65-apotheek-bakker/
13. https://www.molendatabase.nl/molens?mill_search[term]=moriaan+&mill_search[name]=&n
14. https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01106-n?paging=true
15. https://www.molendatabase.nl/molens/ten-bruggencate-nr-01063?paging=true
16. https://nl.wikipedia.org/wiki/Struwwelpeter
17. https://nl.wikipedia.org/wiki/Moren
18. https://www.dbnl.org/tekst/hoff049aard01_01/hoff049aard01_01_0003.php
19. https://nl.wiktionary.org/wiki/moriaan